

PROBLEM ZGODNOŚCI Z KONSTYTUCJĄ PRZESŁANEK NIEKARALNOŚCI DOKONANIA ABORCJI (PROBLEMY DO DYSKUSJI)

Spotkanie z ekspertami, 22 stycznia 2008 r.
Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich – Warszawa, ul. Długa 26

A. Wprowadzenie

Obecnie w zakresie możliwości dokonania przerwania ciąży obowiązują rozwiązania przyjęte w ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (dalej jako „ustawa o planowaniu rodziny”, Dz. U. Nr 17, poz. 78 ze zm.).

Określa ona, m.in. przesłanki niekaralności dokonania aborcji, rozumianej jednak generalnie, jako czyn społecznie negatywny.

Rozwiązania tej ustawy, stanowiącej zapewne kilkanaście lat temu wystarczającą regulację normatywną tego złożonego problemu społeczno-etycznego, budzą poważne wątpliwości natury konstytucyjnej. Chodzi mianowicie o spełnienie standardu dostatecznej określoności przepisów w zakresie dopuszczalności przerywania ciąży oraz braku koniecznych (głównie dotyczy to treści art. 4a ustawy¹), ustawowych reguł postępowania, zapewniających efektywny mechanizm realizacji praw wynikających z tej ustawy.

B. Dotychczasowe ustalenia Trybunału Konstytucyjnego

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży była przedmiotem oceny ze strony Trybunału Konstytucyjnego jedynie częściowo i pośrednio. W orzeczeniu z dnia 28 maja 1997 r. (sygn. akt K 26/96, OTK ZU nr 2/1997, poz. 19) Trybunał Konstytucyjny formalnie orzekł w sprawie ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 139, poz. 646). Stwierdził wówczas, że niektóre przepisy ustawy nowelizującej były niezgodne z ówczesnie obowiązującymi przepisami konstytucyjnymi. Natomiast do

---

¹ „art. 4a

1. Przerwanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy:

- 1) ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej,
- 2) badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu,
- 3) zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego[...]
- 4) (uchylony)

2. W przypadkach określonych w ust. 1 pkt 2 przerwaniu ciąży jest dopuszczalne do chwili osiągnięcia przez płód zdolności do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej; w przypadku określonym w ust. 1 pkt 3 lub 4, jeżeli od początku ciąży nie upłynęło więcej niż 12 tygodni.”

dnia dzisiejszego ww. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego nie stało się przedmiotem wykonania przez Sejm. Ustawa ta nie została również dostosowana do zmienionego stanu prawnego wynikającego z wejścia w życie Konstytucji z 1997 r.

C. Konstytucyjne wzorce oceny stanu normatywnego

Jedną z podstawowych zasad konstytucyjnych jest zasada godności człowieka (art. 30 Konstytucji). Jej realizacja wymaga poszanowania i ochrony prawa do życia (tak TK w wyroku K 2/98, jw.). Konstytucja gwarantuje prawną ochronę życia każdemu człowiekowi, na zasadzie równości (art. 32 Konstytucji). Nie przewiduje różnicowania wartości ludzkiego życia (wyrok TK z dn. 7 stycznia 2004 r., K 14/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 23), ani nie dopuszcza ograniczenia tego prawa nawet w stanie nadzwyczajnym (art. 233 ust. 1). Ochrona życia, rozumiana, jako ochrona biologicznej egzystencji człowieka, wymaga w szczególności stanowienia prawa w taki sposób, by chroniła życie każdego człowieka, niezależnie od tego, w jakiej sytuacji się znajduje.

Istotne miejsce wśród przepisów Konstytucji RP określających szczegółowe wolności i prawa zajmuje art. 38 (ochrona życia). Szczególne znaczenie tego przepisu wynika z jego treści oraz usytuowania w systematyce ustawy zasadniczej. Ochrona życia została bowiem ujęta w pierwszym przepisie jej podrozdziału, poświęconego wolnościom i prawom osobistym, zamieszczonym w rozdziale II ustawy zasadniczej dotyczącym wolności i praw człowieka, co przesądza o nadrzędności tego dobra w hierarchii wartości chronionych przez prawo. Uzasadnia również przyjęcie dyrektywy interpretacyjnej, wedle której wszelkie wątpliwości co do ochrony życia ludzkiego powinny być rozstrzygane na rzecz tej ochrony (wyrok TK z dnia 7 stycznia 2004 r., K 14/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 23).

Co więcej, art. 38 Konstytucji należy rozumieć – przede wszystkim – jako zakaz ustanawiania w sposób dowolny przesłanek prawnych dopuszczalności pozbawiania człowieka życia, jak i podejmowania działań faktycznych tego typu. Życie ludzkie nie ma jednak charakteru absolutnego – konieczność jego ochrony może znaleźć się w kolizji z innymi chronionymi konstytucyjnie dobrami. Prawo musi ustanawiać reguły postępowania w takich przypadkach. Nie może tego czynić w sposób dowolny ani arbitralny.

W świetle przepisów Konstytucji RP oraz dotychczasowych ustaleń Trybunału Konstytucyjnego (m.in. ww. wyrok z dnia 28 maja 1997 r.), należy uznać, że życie człowieka, w tym dziecka poczętego, mają walor wartości konstytucyjnie chronionych. Wszelkie zachowania nakierowane na naruszenie życia człowieka muszą być zatem uznane, z tego punktu widzenia, za zachowania naruszające dobro prawne chronione konstytucyjnie.

Na tym tle należy oceniać uregulowania ustawy o planowaniu rodziny. Jej art. 4a ust. 1 wskazuje przesłanki w których niekarane jest dokonanie przerwania ciąży. Są to rozwiązania o charakterze wyjątków od generalnej zasady zakazu dokonywania aborcji.

D. Niedookreśloność przesłanki „zagrożenie dla [...] zdrowia kobiety ciężarnej”

O ile nie budzi wątpliwości określenie w ustawie jako materialnej przesłanki dopuszczalności przerywania ciąży zagrożenie życia kobiety ciężarnej, o tyle pojęcie „zdrowie kobiety” należy uznać za niedostatecznie określone.

Używając pojęcia „zdrowie kobiety” ustawodawca nie podjął próby wyważenia stopnia ani charakteru zagrożenia dla zdrowia matki wynikającego z donoszenia ciąży. W odróżnieniu od przesłanki eugenicznej, ustawodawca nie posługuje się tu takimi pojęciami jak np. „ciężkie i nieodwracalne”, czy „duże prawdopodobieństwo” zagrożenia dla życia kobiety. Niedookreśloność sformułowanej przez ustawodawcę w tym przypadku przesłanki materialnej powoduje, iż trudno ustalić charakter konstytucyjnie chronionej wartości, ze względu na którą ustawodawca decyduje się legalizować naruszenie wartości konstytucyjnej, jaką jest życie człowieka przed narodzeniem (por. wyrok z 27 lutego 2007 r., P 22/06, OTK ZU nr 2/A/2007, poz. 12). W obecnej redakcji art. 4a ust. 1 pkt 1 ustawy o planowaniu rodziny, w każdym przypadku, gdy ciąża stanowiłaby jakiegokolwiek zagrożenie dla życia matki, możliwe byłoby stwierdzenia zajścia przesłanki, określonej w art. 4a ust. 1 pkt 1 w postaci „zagrożenia dla [...] zdrowia kobiety ciężarnej”.

E. Brak ustawowych reguł postępowania

Ustawa o planowaniu rodziny nie wprowadziła żadnego trybu postępowania w sprawie stwierdzenia zajścia przesłanki w postaci „zagrożenia [...] dla zdrowia kobiety ciężarnej”. Za jedyny element trybu postępowania w tym zakresie można byłoby uznać art. 4a ust. 3, stanowiący, że przerwanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza w szpitalu. W świetle art. 31 ust. 1 Konstytucji dookreślenie sposobu postępowania w przypadku stwierdzenia zajścia wszystkich przesłanek, o których mowa w art. 4a ust. 1 ustawy o planowaniu rodziny, powinno nastąpić w formie ustawy. W szczególności uregulowania wymaga określenie wzorców postępowania w sytuacji wystąpienia sporu między lekarzami – dotyczącego oceny stanu rzeczy, między kobietą ciężarną a lekarzem – co do stwierdzenia przesłanek dopuszczalności przerywania ciąży, czy też konfliktu sumienia – i przyznania lekarzowi możliwości uchylenia się od dokonania przerwania ciąży. Niewątpliwie brak jest w polskim systemie prawa efektywnego mechanizmu postępowania przed właściwymi organami publicznymi, który by regulował ogół kwestii wiążących się z dopuszczeniem przerwania ciąży.